

Oppdal kirke

«Gjennom tinn mange tanka stilt ha funne vei'in dit»

Midt i bøgdn står ho Marei
 Vangsi-kjerkja, hog og kvit.
 Gjennom tinn mange tanka
 stilt ha funne vei'in dit.
 Ho ha liksom alle sanka
 samen um se, der ho står;
 og at dem son: sorgjfull vanka
 klokkonn hinna enno når.
 He'r kor mildl ho be
 alle stilt at se
 når ho ringe sonndags-mannann!

Kirkene våre (79)

de skuld' dygd Magt bliv dem
 atagnle, after at man dog
 har skilt dem ved Nyttten eller
 Bruken af bemeldte Privile-
 giers.

Men om de gamle privilegiebrev (som oppdalingene ialtså tok vare på lenge etter at de var verdiløse som rettighetsbevis) ikke lenger lå i kirken, fant i hvert fall Schøning et eksemplar av Missale Ni-drosiense der. Dette er den første bok som ble trykt i Norge, og i en oppleggelse på permen var to av Oppdals prester før Reforma-sjonen nevnt, Hr. Matts og Hr. Jens på Vangh.

Da Schøning besøkte Oppdal i 1775, hadde bøndene mistet det meste av sine privilegier, men de betalte fortsatt bare halv leilid-ingsskatt. Prestene derimot var fortsatt fritatt for all skatt, og tillegget til prestetienden beholdt de også kongetienden «av kongelig nåde». Prestegården i Oppdal er den første i landet som man vet har fått understøttelse for å her-berge reisende, og dermed også forpliktelse til det.

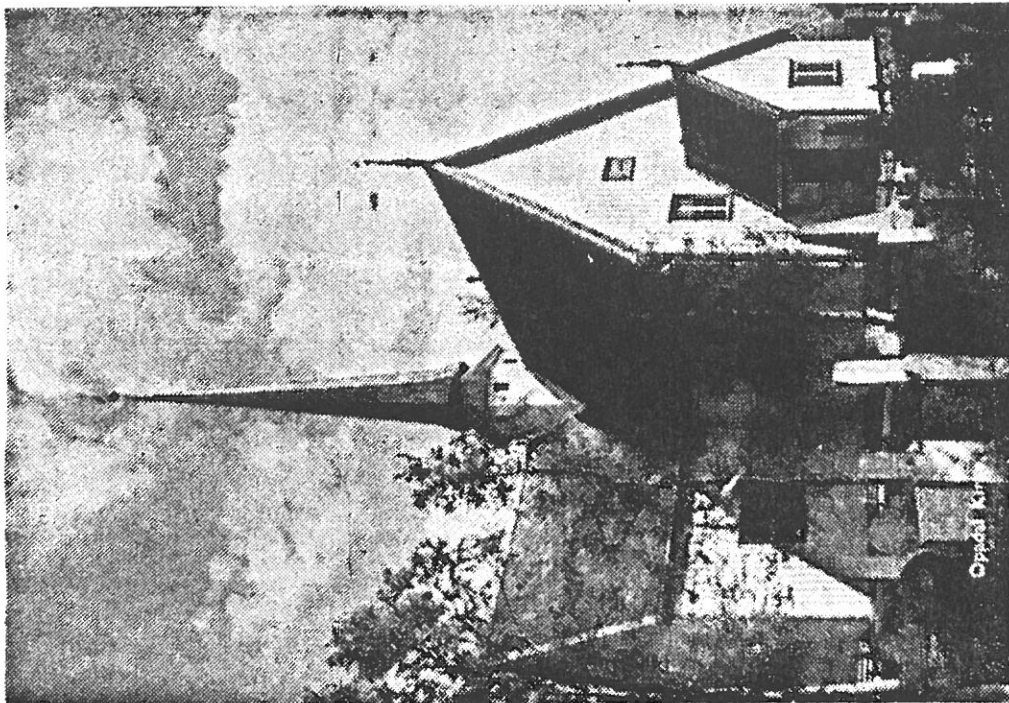
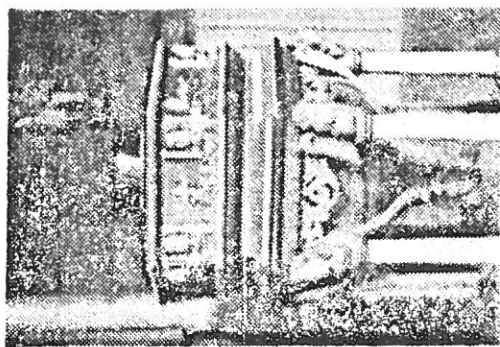
DET FINNES et kongebrev, ut-stedt av Kristian IV, til sogne-prest Morten Bjørnsson i 1599, hvor det heter:

«Eftersom hr. Morten Bjørn-son har givet oss tilkjønne, hvorledes han skal bo på det dalstrøg og alle de vete, som faller over Dovrefjell, og des-sforuden dagligen besværes

MED DISSE ordene, som er inn-|stedgjeld, så sognepresten hadde et ledningen til Inge Krokanns dikt,|stort kall.

Oppdal — Bøgda mi, får vi del i| I Vangskirken har Schøning hvilken plass Oppdal kirke har i| blant annet skrevet om hvor opp- bygdefolkets sinn. I over 300 år| dalingene oppbevarte sine privile- har klokkene bedt oppdalingene,| giebrev fra kongene, bl. a. om til den kirken som nå står på| Vang, den ble innviet St. Gregori Vang, i 1651 av biskop Erik Bredal. Og klokken sang også sin lille historie, de herte så granngelvis vesleklokka si «Saster mi ligg nedt i Mjosen». Så kan vi kanskje regne med at denne klokken, som bærer årstallet 1630, er kommet sydfra. På den største klokken, fra 1776, står navnet Innerøya.

Men dette var ikke de første kirkeklokkene i Oppdal og «Maret Vang» var heller ikke den første kirke. Det vi vet om tidligere kirkeklokker, er hva sogneprest Anders Hansen Bernhoff (1689—1695) skriver i 1689: «I mindret Klukke som var Brest udi — og selv blev sendt til Trondheim at omstøbes, forkom i Byens uykke-lige Brands. Klokken som erstat-tet denne var en gave fra den nylig avgåtte sogneprest Hans Andersen Bernhoff (1682—1690)

Oppdal kirke ligger høyt i dalsiden, og fra kirken er utsikten ualmennelig vakker ut over og opp over dalen.

arbeide med de tradisjonelle mo-skillevegger, som sto til først på 1800-tallet, var trolig også skåret av bygdekunstnere.

Utvendig var krken tjørbreidd i alle år, frem til 1852. Da var det lagt på ny ytterpanel, og kirken ble malt grå. Nå er den hvitmalt. I 1885 ble det lagt panel under ta-Dorthe Rytter. Prekestolen har en inskripsjon som forteller at også den var en gave fra Balchenborg. Gerhard Schøning forteller at årstallet 1669 også sto på skillerom-met mellom kirken og koret. Han har også beskrevet et epitafium, som hang på nordre side av koret.

I 1877 GJENNOMGIKK også kirken en forandring innvendig,

årstallet 1690, er kommet sydfra. På den største klokken, fra 1776, står navnet Innerøya.

Men dette var ikke de første kirkeklokkene i Oppdal, og «Maret Vang» var heller ikke den første kirke. Det vi vet om tidligere kirkeklokker, er hva sogneprest Anders Hansen Bernhoff (1689—1695) skriver i 1689: «I mindre Klokke som var Brest udi — og selv blev sendt til Trondheim at omstøbes, forkom i Eyens ulykkelige Brand». Klokken som erstattet denne var en gave fra den nylig avgåtte sogneprest Hans Andersen Bernhoff (1662—1689), bergsessor Collin og Christer Brun. (J. Hansen er også nevnt som giver).

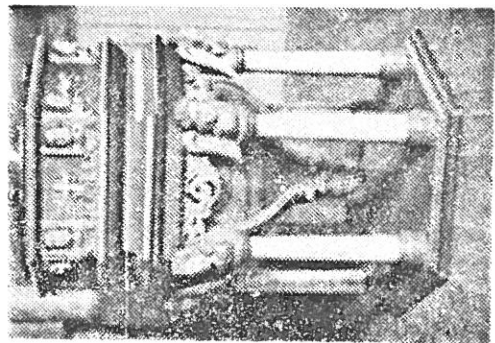
KIRKEN, SOM BLE BYGD I 1650, i sogneprest Anders Roaldsen Bliks tid, avløste en eldre og mindre kirke, som kaltes Jettmundkirken, og som altså må ha vært viet St. Edmund, kan vi ennå få et inntrykk av, da koret står igjen. Om dette skriver A. H. Bernhoff:

«Funten, eller Kirkens Baptisterium, er et lidet Huus i Kirkens vestre Kors tilbygget med Stolper og Deele, som skal være tagne af den gamle Kirkes Koor, derudi ere nogle af Apostlerne afmaalede».

For bare 90 år siden var Oppdal kirke usedvanlig rik på kleindier, og det er vemodig å lese at stolper og utskjæringer, dører og figurer da ble solgt og spredt ut over bygda. Det aller meste gikk tapt, og folk kjøpte ved og barneleker for 80 øre lasset» fortalte Ola O. Sæter til bygdehistorikeren Ola J. Rise, og man må være enig med Rise i at det var en pietetsløs pietist som sto for denne utrenskingen, fordi minnesakene forstyret andakten! Den store, fine koredøren, 2,6 meter høy, er siden funnet igjen innebygd i en vegg, og noen få ting er kommet tilbake til kirken. Og koret fra Jettmundkirken, med sine malte apostelbilder, fikk stå.

Hvor lenge det har stått kirke på Vang vet ingen, men Jettmundkirken var neppe den første. Kon-servator Th. Petersen skriver i Oppdalsboka at i Oppdal som i Gudbrandsdalen er navnet Vang — uten uttagelse — brukt om religiøse sentra fra førkristen tid:

«Vi tør av den store gravplass på Vang, og det vi kjen-

Døpefonten er av relativt ny dato, men i gammel stil og med fat og skål fra tidligere tider.

skattelettelse på grunn av skyss-plikt over Dovre og herbergelikt. Da kong Hans ble kronet i Trondheim 20. juli 1483, skrev han, tre dager etter kroningen, en stad-festelse på de privilegier hans far, Christian 1., hadde gitt oppdalsbøndene. Dette brevet var kanskje blant de papirer bøndene gjemte i kirken. Kong Hans reiste over Oppdal da han forlot Trondheim etter kroningen, og kanskje fikk oppdalingene da brevet, hvor det bl. a. heter:

«Wij Hans — gøre alle wihertigt, at wij aff wor sunderlige gnost oc nahe swo oc fore then kostuudh, som wore bønder oc almue i Ypdall hafue bodhe till Doffrefield oc fra sin skiot gort oc wegna at bothe oc stor gesthning, hafue wij — them nadægte wnt och gifuet hafue, swo at the skulle gore halff tridhia hamlæ i arlighom leydaugher, oc skulle ther meth ugitte were fore allum nebdom eller nakon vthfara leydaugher et at gøre».

Kort sagt, oppdalingene var fri-tatt for enkelte skatter, fordi de hadde store utgifter til skyss og veivedlikehold, ut over plikten til å stille «halff tridhia hamlæ» — 12—14 mann, til båtjeneste. De visste ikke noe sikrere sted å

nåde». Prestegården i Oppdal er den første i landet som man vet har fått understøttelse for å herberge reisende, og dermed også forpliktelse til det.

DET FINNES et kongebrev, utstedt av Kristian IV, til sogneprest Morten Bjørnsson i 1599, hvor det heter:

«Eftersom hr. Morten Bjørnsson har ginet oss tilkjønne, hvorledes han skal bo på det dalstreg og alle de vete, som faller over Dovrefjell, og dessforuden dagligen besværes ikke allene med alle at tage i huse og underholdes inntil veirigtet tilsteder å reise over fjellet, hvorfor hans formenn udav gammel tid skal have været forlenet med vår og kronens anpart av tiende av forskrevne gjeld, han og samme tiende skal have...»

Når vi gjennom disse kongebrevene har fått vite hva oppdalingene, både almuen og prestene, har fått av privilegier gjennom tidene, er det fordi at andre em-bedsmenn, særlig lensherrene, selv sagt har prøvd å overta disse rettighetene. Etter Morten Bjørnsson har derfor prestene i tur og orden sikret seg lignende kongebrev på sine rettigheter, i hvert fall frem til Anders Roaldsen Bliks (1623—1662). Og plikten til å huse reisende eksisterte ennå på sogneprest Cornelius Thomas Rønnaus tid, først på 1800-tallet. Det var på grunn av disse plikter sogneprest H. A. Bernhoff bygde «Raulåna» — Herrestuen — omkring 1675. Den står fremdeles ved Oppdal kirke og prestegården.

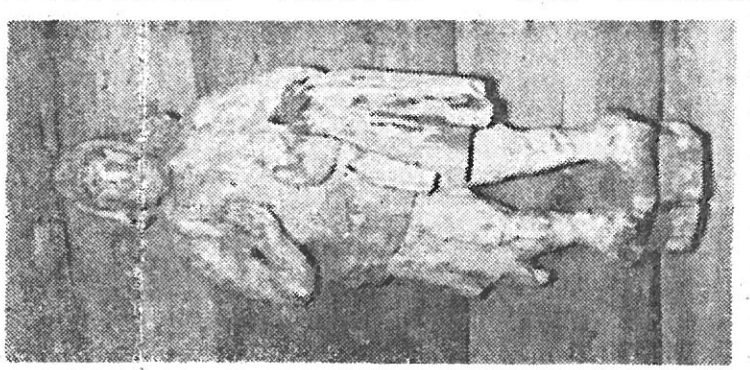
Antonii præbende var også til-lagt sognepresten i Oppdal, i hvert fall så tidlig som i 1542, da det i en fortegnelse over det jordegods som er gitt til Domkirken, nedskrevet dette år, heter:

«Præbenda Sti. Antonii Tronde-stadh y Lexeviken, 10 Spand og en halv Øre. Tillagt Sogne-Præsten i Oppdal».

På begynnelsen av 1600-tallet var Jettmundkirken på Vang blitt for liten for menigheten, og i 1637 ble det søkt om å få bygge en ny kirke. Etter påbud og samtykke av lensherren, Fredrik Urne, og biskop Erik Bredal, ble den nye, store korskirken reist i 1650.

arbeide med de tradisjonelle motiver nattverden, korsfestelsen og himmelfarten i midtfeltene. Den skal være bekestet av menigheten, mens «beprydelsen» var bekestet av Sunndals-presten Jesper Lambertsen Balchenborg og hustru Dortha Rytter. Prekestolen har en inskripsjon som forteller at også den var en gave fra Balchenborg. Gerhard Schøning forteller at årstallet 1669 også sto på skillerommet mellom kirken og koret. Han har også beskrevet et epitafium, som hang på nordre side av koret, med gravskrift over Anders Roaldsen († 1662) «afmalet med Kone, samt 5 Sønner paa hans, og 5 Døttre paa hendes Side, foruden en, som forestilles at ligge død». (Elen Opdal var en av Herr Anders' døtre og gift med H. A. Bernhoff).

I 1723, tiden etter den store nordiske krig, da så mange kirker ble solgt til private, kjøpte sogneprest Gjørt (Gerhard) Juel Feldtmann kirken for 106 Rdl. Det gikk

skillevegger, som sto til først på 1800-tallet, var trolig også skåret av bygdekunstnere.

Utvendig var krken tjerbreidd i alle år, frem til 1852. Da var det lagt på ny ytterpanel, og kirken ble malt grå. Nå er den hvitmalt. I 1885 ble det lagt panel under taket innvendig i kirken, mens veggene fortsatt viser jevnt, vakker tømmer. Tårnet ble kobbertekt ca. 1900.

I 1877 **GJENNOMGIKK** også kirken en forandring innvendig, idet de fire stolpene som før sto under tårnfooten, ble flyttet ut i hjørnene. Ved disse stolpene var det bygdespillemennene som spilte «kjerkefele» sto. Felemusikken hørte ennå hjemme i kirken langt ut på 1800-tallet, da kirken fikk sitt første orgel, i 1876. Om kirkefeleene har Ola J. Rise skrevet ned etter en kone som ar født omkring 1795 og folkeminnet: «Ryssen spå-lå vanleg fele og klanet, og Hansen spå-lå storfela». «Ryssen» var mellom andre Johannes Bjørnvasli, Embret Snøve og Jens Almén, og Hansen var musikklederen, en rittmester og sjef for landvernsdivisjonen i Verdal. Så tidlig som i 1804 lærte sogneprest Rønnaus, som selv spilte og komponerte, opp seks unge jenter i korsang, men om disse sang i kirken vites ikke. Det første orglet, på fire stemmer, ble i 1934 avløst av et nytt 18-stemmers orgel, bygd av oppdalingen Martin Lønset, Steinkjøer.

Utenfor kirken sto også en «prydgenstand» som kirkegjengerne neppe hadde bare glede av å se. Det var gapestokken, som er nevnt i 1628, og som sist var brukt 11. oktober 1840. Ennå fikk den stå noen år, men etter 17. mai 1848 ble den fjernet for godt.

Ett spørsmål kan kanskje forskerne kaste lys over. Hvorfor kaller oppdalingene kirken sin for Maret?

Den nåværende kirke er reist etter reformasjonen, og kan derfor ikke være viet til en bestemt helgen. Den har heller ikke arvet Maret-navnet fra den tidligere kirken på Vang, for den var Jettmundkirken. (St. Edmunds kir-

kirken var neppe den første. Kon-servator Th. Petersen skriver i Oppdalsboka at i Oppdal som i Gudbrandsdalen er navnet Vang — uten unntagelse — brukt om religiøse sentra fra førkristen tid:

«Vi tør av den store grav-plass på Vang, og det vi kjen-ner av dens innhold, se det rum. De religiøse tradisjoner fulgte med over i den kristne tid».

MEN OM VANG er det sentrale kirkested i Oppdal, er det ikke det eneste. Foruten Vang og Lønset har det stått kirke på Albu, på Lo bygde Håkon Håkonson et ka-pell, og ved Stavåa har stått en pilegrimskirke, hvis rester var syn-lige ennå da Gerhard Schøning gjorde sine reiser 1770-årene. Til 1737 hørte dessuten Tynset med Tyllsdalen, Alvdal, Tolga, Vingelen og Kvikne inn under Oppdal pre-

På begynnelsen av 1600-tallet var Jetmund-kirken på Vang blitt for liten for menigheten, og i 1637 ble det søkt om å få bygge en ny kirke. Etter påbud og samtykke av lensherren, Fredrik Urne, og biskop Erik Bredal, ble den nye, store korskirken reist i 1650 og vigslig i 1651. Kirken fikk høyt tårn og 7 spir, og kostet 572 riksdaler. Sognepresten, Anders Blik, fikk bygd sag i Stavåa for kirke-tommeret, og da kirken ble bord-kledd utvendig ca. 1670, ble saga gjenreist av Hans Bernhoft. Vå-penhuset ble bygd til i 1655, og det later til at det med jevne mellom-rom ble satt i gang arbeider for å forskjønn kirken. I 1701 lot sogneprest Sten Meldal bygge til et sakristi, reist av kirkens egne midler.

I 1669 fikk kirken den altertavle den har i dag, et vakker barokk-

Mye er ikke reddet av apostel- og helgenbilder og annet interiør fra før-reformatorisk tid, men denne figuren, som skal fore-stille Thomas, er fremdeles å finne i Oppdal kirke.

bare 17 år før kirken ble solgt igjen, men tiendelinntekten av An-tonii præbende gikk fortsatt til presten.

EN JERNLYSEKRONE med messingbeslag og en stor lyse-krone i tre er oppgitt å stamme fra Jetmund-kirken. Av andre prydgjenstander som fantes i den nye kirken i 1651, var et sølvstau-p med fat, messe- og alterklær og skotske dronning Margrethe ble kanonisert til helgen i Margrethe Valdemarsdatters tid, og ved å opprette et alter (eller en kirke) til hennes ære, reiste Nordens dronning også et æresminne over seg selv. Gerhard Schøning fortel-ler at dronning Margrethe kom på villstrå da hun reiste over Dovre, og at følget kom til Opp-dal gjennom Drotningdalen. Så kan man gjette at hun takket for redningen ved å gi gaver til kir-ken. Hun sørget jo også for at 85 mann etter hennes død reiste på pilegrimsgang til alle de store hel-ligsteder, 48 i alt, og vi vet at Stavåa-kirken, som lå like ved kon-geveien, var en av de sentrale val-fartskirker. Men det som her er nevnt, er bare løse hypoteser.

Gerd Serås

Kilder:

Ola J. Rise: Oppdalsboka og notater.

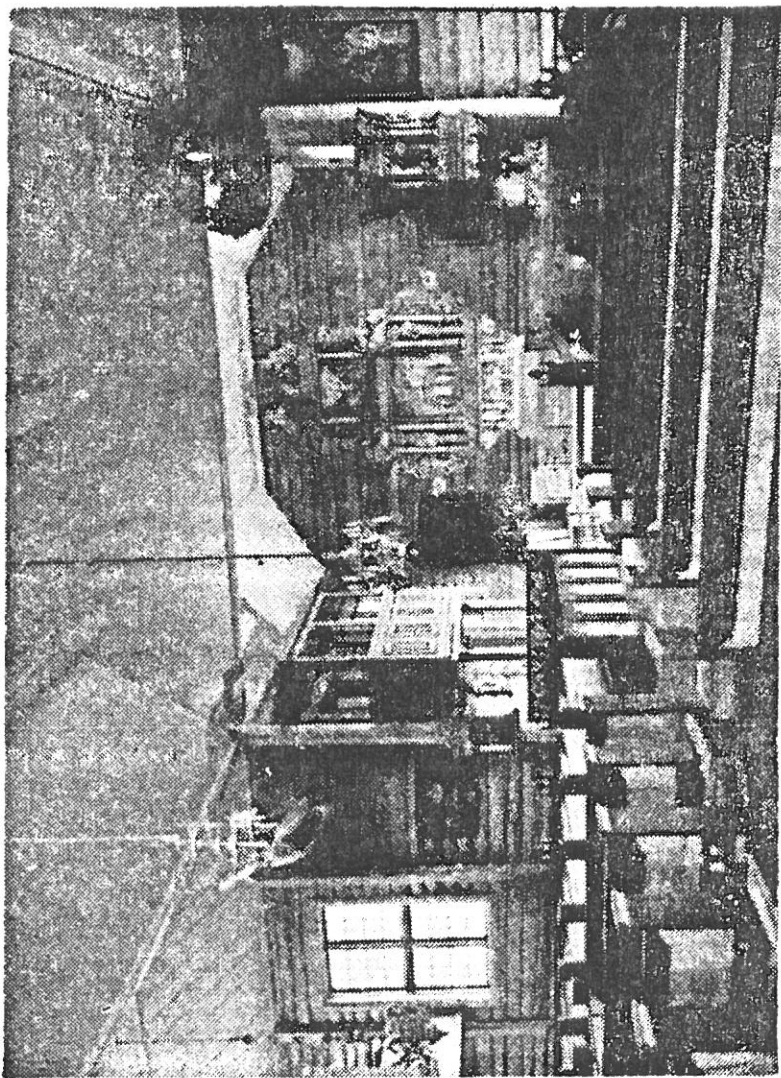
Gerhard Schøning: Reiser og Domkirken i Trondhjem.

Oluf Kolrud: Kyrkjesoga i Millomaldaren.

O. Olafsen: Norsk Prestegårdsliv.

Gudrun Bernhoft: Opptegnelser om Oppdals-prester

Norges gamle Love 1388—1804

De regelmessige vakre tømmerveggene gir interiørmessig kirken et rolig utseende, samtidig som rik treskurd forteller om rike kunstner- og håndverkstradisjoner. «Storkarstolen» på venstre side av korset og oppe på veggen har gjennom generasjoner vært benyttet av høye geistlige og verdslige embedsmenn.